

Eduard MARTÍ [FRAGA]: *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana*, Barcelona, Fundació Ernest Lluch - Pagès Editors, 2008, 483 pàgines.

Eduard MARTÍ FRAGA: *La classe dirigent catalana. Els membres de la Conferència dels Tres Comuns i del Braç Militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2009, 582 pàgines.

L'estructura (política) i els homes que li donen vida

Fou a mitjan anys noranta del segle passat quan la Núria Sales, primer, i l'Eva Serra i en Joaquim Albareda, després, posaren en relleu la falla que representava en el nostre coneixement dels darrers anys de la Catalunya sobirana el fet que els historiadors catalans haguessin donat tan escassa importància a una institució de caràcter informal nascuda a les acaballes del sis-cents i aparentment tan determinant en el moment clau de la liquidació violenta del nostre sistema constitucional. Em refereixo, naturalment, a la Conferència dels Tres Comuns, també denominada per Francesc de Castellví «de los tres Estados», institució moderníssima i no per casualitat de ressonàncies terminològiques concomitants amb el parlamentarisme anglès i amb la Revolució francesa. Eduard Martí, a través d'una brillant tesi doctoral defensada el 2008 i quallada amb eficiència poc habitual en els dos llibres aquí ressenyats, ha rescatat de l'oblit aquesta institució i l'ha situat per primera vegada en la categoria del coneixement que li pertocava. Si totes les generacions han de reescriure la història d'acord amb els condicionants canviants del seu temps, de cada temps, l'aportació de l'autor assoleix aquí una particularitat que la posa en el primer rang: sembla indubtable que, a partir d'ara, la Conferència dels Tres Comuns, tot i merèixer, naturalment, un judici canviant, hi serà present per sempre més en els llibres d'història que recullin la memòria de les nostres institucions nacionals.

Amb sagacitat per cercar les millors fonts documentals als arxius catalans i espanyols (amb dificultats poc habituals per als historiadors de les institucions, perquè, com ell mateix ens explica, el nom de la Conferència «no apareix en cap inventari de cap arxiu») i amb una enorme capacitat de treball, Eduard Martí ens ha ofert una síntesi precisa que permet

conèixer, finalment, els orígens, el funcionament i les facultats de la institució, tot plegat, en el context polític, simbòlic i social de la seva atrafegada existència. La Conferència dels Tres Comuns fou una institució d'institucions, un òrgan de coordinació entre la Diputació del General de Catalunya, el Braç Militar de Catalunya i el Consell de Cent de Barcelona, que permeté els dos darrers arrossegar el país a les decisions més agosarades en defensa de l'ordre polític i dels seus interessos, que la vella Diputació del General, masegada pel secular combat amb la monarquia, ja no era en condicions de dur a terme en solitari. La seva activitat fou intensíssima, amb més de mig miler de reunions entre 1697 i 1713. La seva força fou alhora inseparable d'un context europeu i català en el qual l'ampliació social de la representació a les institucions, el constitucionalisme creixent que a Catalunya representaria l'austriacisme, jugava un paper determinant, que a casa nostra només l'absolutisme borbònic per la via de la mort, de la repressió i de l'ocupació militar seria capaç de truncar sumint el país en una via d'autèntica regressió política.

Eduard Martí ens ofereix en les seves dues obres, publicades amb només un any de diferència, una aproximació enormement rica als dos elements fonamentals en joc: d'una banda, l'estructura política, és a dir, la Conferència dels Comuns com a eina de decisió i de representació; de l'altra, els homes, la classe dirigent catalana en el procés d'integració dels sectors burgesos i mercantils a la vella aristocràcia (a la qual veurem representada amb no més enllà d'una quarta part dels assistents a les Conferències).

Pel que fa a *La Conferència dels Tres Comuns*, s'estructura en tres parts. La primera, n'explora els orígens institucionals i resulta especialment valuosa pel que fa tant a la identificació d'un fil de continuïtat en l'àmbit polític i social amb les velles Juntes de Braços i Divuitenes presents amb força en la primera línia de la política del país des de la fi del segle XVI, com per l'estudi del Braç Militar de Catalunya, una institució pròpia del segment dominant nobiliari, paral·lel al braç militar a la Cort general i a la representació noble a la Diputació del General, que espera encara un estudi específic, de gruix, per acabar de desvetllar del tot la seva importància històrica. La segona part analitza pròpiament la història de la Conferència dels Comuns, a partir dels moments forts cronològics tradicionals i les seves aportacions més decisives a l'evolució dels esdeveniments polítics dels darrers anys de Carles II, del primer govern del duc d'Anjou i dels de l'arxiduc. La tercera part, finalment, ens ofereix l'anàlisi del funcionament intern i les competències de la Conferència i ens desvetlla una institució formada per la reunió dels representants de les institucions més importants del país amb una funció principalment assessora (tot i que *de facto* realment orientadora de les decisions efectivament preses en més d'un noranta per cent dels casos), generadora de consensos socials i polítics amplis al si dels respectius comuns pel que féu als afers més rellevants que afectaren la comunitat catalana en aquells anys decisius.

La classe dirigent catalana. Els membres de la Conferència dels Tres Comuns i del Braç Militar s'estructura també en tres blocs. Dos de pròpiament introductoris, dedicats (representant el fil de l'obra anterior), respectivament, a la Conferència dels Tres Comuns i al Braç militar, en aquest darrer cas, en el més dilatat període que transcorre entre 1602 i 1714. Cal fer notar el fet que el Braç Militar s'articula públicament d'una manera més o menys autònoma en funció de la força que guanyen o perden les Juntes de Braços al si de la Diputació del General, on els militars porten la veu cantant. És a dir, lògicament, més enllà de cerimònies i tradicions, s'enforteix o apaivaga en una demostració de pragmatisme i d'adaptabilitat institucional, en la mesura que és vist com una eina útil per defensar els interessos dels seus integrants. El gruix de l'obra, naturalment, el constitueix un estudi en profunditat de la classe dirigent catalana del període a cavall del 1700, que conceptua de petita (en el sentit de majoritàriament baixa en rang), dinàmica, cohesionada i àmplia (resultat del lent procés de fusió de l'oligarquia ciutadana del patrimoni i dels negocis amb la vella aristocràcia feudal que abraça els segles moderns, tot seguint l'estela dels treballs de James Amelang). L'autor s'hi

aproxima a través d'un extens i intens treball estadístic i qualitatiu, des de les perspectives estamental, familiar, institucional, política, econòmica i quotidiana.

A més d'uns extensos annexos i d'un detallat compendi de fonts documentals i bibliografia, l'obra traspuja arreu un detalladíssim treball prosopogràfic, en reproduir a la seva part final la informació de les fitxes (basades en més de sis-cents testaments dels implicats o el seu entorn familiar i social) corresponents a dos-cents quaranta membres d'aquesta classe dirigent, implicats en la trajectòria de la Conferència dels Comuns i el Braç Militar. Informació que, en el seu conjunt, afecta a cent vint-i-vuit famílies. És aquest treball el que ha permès l'autor afinar en algunes taules i presentacions estadístiques de notable valor per comprendre la composició social d'aquesta classe dirigent. Els nobles representen pràcticament la meitat dels assistents a les sessions de la conferència i del braç, però únicament la meitat pertanyen de fet a la vella aristocràcia. Gairebé dos terços dels assistents s'emmarquen en uns estrats de noblesa que no van més enllà de dues generacions. I encara destaca poderosament el fet que gairebé una desena part dels membres d'aquesta classe dirigent hagin estat mercaders o siguin fills de mercaders i que més d'una tercera part del total es trobin vinculats d'alguna manera a l'exercici d'activitats econòmiques de tipus comercial o relacionades amb l'arrendament de la fiscalitat dels intercanvis de productes.

De fet, del treball d'Eduard Martí en aquest àmbit destaca la insistència en el paper importantíssim de l'elit mercantil del país al si de les principals institucions representatives de Catalunya. I no solament mitjançant la integració de nous membres amb antecedents directes en el món dels pagesos, els menestrals o els artistes, sinó també com a resultat de la velocitat amb la qual es produeix el progrés del reconeixement social dins el grup: aproximadament la meitat dels membres d'aquesta classe dirigent escalen posicions al llarg de la seva vida des d'una condició inferior (de mercader a ciutadà honorat, o d'aquesta a la de cavaller, o de cavaller a noble). Fins i tot, en casos excepcionals, com els de Francesc Antic o Joan Lapeira, serà possible saltar en una sola vida des de la condició de mercader a la de noble. L'autor destaca, igualment, el notable grau d'obertura d'aquesta classe dirigent des del punt de vista territorial, amb la participació de nissagues procedents d'arreu de Catalunya. Del punt de vista familiar, els estrets lligams de parentiu i negocis existents al si d'aquest grup de privilegiats (el que en denomina *troques*, tot seguint la terminologia d'Albert García Espuche), així com l'escassetat de circumstàncies en les quals s'acumulen en una sola reunió representants d'una sola família.

Eduard Martí analitza acuradament la presència, l'activitat concreta, dels membres d'aquesta classe dirigent a cadascuna de les grans institucions del país: Braç Militar, Consell de Cent, Diputació del General i el seu òrgan coordinador, la Conferència. També el decantament progressiu (encara que no complet, atès que una part considerable del grup acabà per no significar-se del tot políticament) d'aquesta classe dirigent, amb tots els seus matisos, contradiccions i complexitats propis de les posicions ideològiques i polítiques de cadascú, en l'encreuament entre constitucionalistes i realistes fins al 1707 i entre austriacistes i borbònics a partir d'aleshores. I de quina manera entre els constitucionalistes dominen els membres de la ciutadania honorada (amb una presència notable de l'elit mercantil), mentre que entre els realistes, amb un tret més aristocratitzant que ratificarà la Nova Planta borbònica, ho fan clarament els nobles. També analitza la capacitat econòmica (en general, modesta en paràmetres europeus) dels diferents grups, en la consideració de la qual destaca, potser de forma sorprenent si ens atenem a la tradicional visió de la permanent crisi aristocràtica, la seva sintonia amb el nivell de cadascú dins la jerarquia militar (ciutadans honorats els menys capaços, nobles els qui més); en tot cas, ens diu l'autor «la situació econòmica no sembla un element que condicioni la participació en la vida política i això, certament, és un signe clar de modernitat». Destaca, en aquest

àmbit la forta empremta de sofriment i dificultats que, als testaments dels més significats austriacistes, va deixar el segrest de les seves propietats per part dels vencedors a partir del setge i l'ocupació de la capital catalana el 1714.

Eines per surar, ampliant complicitats, enmig de la tempesta

La denominació de la institució que Eduard Martí ens ha rescatat de l'oblit no és, en aquest cas, producte d'una casualitat innocent. El terme *Conferència* denota un espai de diàleg, de debat, de representació d'interessos oposats, amb el propòsit d'acordar. Els *Comuns* són les veus de la terra acceptades en l'organització política de la societat catalana d'antic règim. En la denominació *Conferència dels Comuns* se sintetitzen, doncs, alguns dels elements determinants del treball abordat per l'autor. En aquest sentit, no resulta estrany que, tal i com ell mateix assenyala, les autoritats reials apliquessin a la institució, amb el criteri més ajustat a la realitat possible, precisament per a aquelles mateixes virtualitats, els qualificatius més ròncs, com ara quan el virrei duc de Villahermosa es referia el 1690 a «los daños que estas conferencias causan a la paz y público sosiego de la provincia, y al servicio de vuestra magestad» o quan el marquès de Gironella n'assenyalava en la seva existència el 1706 «la perniciosa y maliciosa [...] triplealianza [...] oráculo de toda la nación catalana».

La Conferència dels Tres Comuns que ens presenta Eduard Martí fou una institució que alhora reflectí i afavorí la porositat i l'ascens social. Especialment, en els moments de màxima tensió política, tal i com ja havia succeït abans en les Junes de Braços de Joan Granollacs o de Pau Claris, l'apel·lació a l'ampliació social i participativa es feia evident. Fou aquesta demostrada capacitat de sumar de les nostres institucions històriques allò que les confereix realment la modernitat remarcable que tantes vegades els ha estat negada. Respecte a això, no em resisteixo a reproduir algunes frases del pròleg de Joaquim Albareda a la primera de les obres aquí ressenyades: «la Conferència constitueix un magnífic exponent de la permeabilitat social de les institucions catalanes ja que va obrir les portes a un grup dirigent dinàmic que mitjançant una major participació política pretenia consolidar un marc polític que fes viable el desenvolupament econòmic i social consolidat en el segle XVII. Així, va esdevenir un mecanisme institucional que ampliava, de nou, la base política del sistema seguint els passos de les Junes de Braços i Divuitenes anteriors, aleshores donant entrada als sectors procedents del comerç i de la burgesia, els quals van passar a dirigir, en bona mesura la política del país». En definitiva, doncs, allò que les Corts de 1701-1702 i 1705-1706 van escenificar en l'àmbit legislatiu, la Conferència dels Comuns va saber traduir-ho a nivell pràctic en el dia a dia del govern.

Però, a més, la Conferència dels Comuns va assumir el paper de defensa de l'ordre constitucional la importància de la qual la Cort General de 1705-1706, finalment, consagraria legalment mitjançant la denominada i secularment anhelada Constitució de l'Observança. En el context de revitalització de l'estudi de les institucions de la nostra època constitucional (és a dir, d'abans de l'ocupació borbònica i del Decret de Nova Planta), els estudis d'Eduard Martí confirmen la capacitat de resposta de les classes dirigents del país davant els nous reptes polítics. Si, tal i com l'Eva Serra havia assenyalat, la Diputació del General reintegrada al domini de Felip IV de Castella (atès l'intervencionisme monàrquic sobre el seu personal polític per la via del control de les insaculacions) havia perdut bona part de la seva capacitat d'iniciativa política pròpia, la Conferència dels Tres Comuns esdevé, arribat el moment de màxima exigència, a les acaballes del sis-cents, l'eina adequada per reprendre-la amb èxit.

I hi insisteixo, aquesta capacitat de resposta descansa sobre una habilitat per reprendre el rumb acreditada en el temps. El país tenaç de creixent concepció republicana (la comunitat, abans que el rei), amb el seu bagatge institucional posat a prova en mil batalles, supera tots i cadascun dels intents monàrquics de curtcircuit de la iniciativa política produïts abans,

com ara la paralització i eliminació *de facto* de la Cort General al llarg de tot el segle XVII o el sotmetiment de la resposta a aquella, a través de la renovada activitat de les Juntes de Braços al si de la Diputació del General. En contrast amb «l'immobilisme arcaïtzant de la monarquia» del qual ens parla l'Eva Serra, l'estructura institucional del país, doncs, no és un búnquer fossilitzat d'orígens medievals, sinó un instrument que ha de servir per vehicular els interessos dominants del país davant dels propis de la dinastia. Tal com apunta Joaquim Albareda, el constitucionalisme europeu és superior a l'absolutisme perquè proposa un estat més eficient, que suscita més confiança i que integra millor l'individu en l'estat. Per això, quan cal, se cerquen i es troben aquelles esclètxes que permetin assolir els objectius proposats. Amb agilitat i suficiència. Des d'aquest prisma tan actual hem de contemplar avui la resurrecció historiogràfica de la Conferència dels Tres Comuns.

MIQUEL PÉREZ LATRE